

Naar een nieuwe macro-economie

van Schaik, A.B.T.M.

Publication date:
1981

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Schaik, A. B. T. M. (1981). *Naar een nieuwe macro-economie: Ontwikkeling en toepassing van een bouwjareninterpretatie van produktie en werkgelegenheid in Nederland*. Stenfert Kroese.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Hoofdstuk 7

Neo-keynesiaans en neoklassiek: wel een onderscheid maar geen tegenstelling (II)

A.B.T.M. van Schaik

Universiteit Tilburg

ESB, 16 augustus 1978

7.1. INLEIDING

Zoals bekend, zijn de bezuinigingsvoorstellen van het kabinet-Van Agt mede gebaseerd op berekeningen die door het CPB met behulp van Vintaf-II zijn uitgevoerd. Ofschoon er rond en over dit model in het afgelopen studiejaar - vooral in ESB -nogal wat te doen is geweest, heeft een ander er kennelijk dus niet toe geleid dat het rekenen met dit model ten behoeve van de beleidsvoorbereiding is opgeschort. Wellicht is dit ook niet zo verwonderlijk, want als iets uit de discussie in ESB is duidelijk geworden, is het wel het feit dat noch Driehuis en Van der Zwan - die de discussie hebben aangezwengeld -, noch het CPB, noch enig ander instituut een pasklaar alternatief voor dit model hebben kunnen aanbieden. Bovendien konden de adviseurs van de regering moeilijk wachten totdat zo'n alternatief er inderdaad ook zou zijn. Immers, sinds medio 1977, toen de vooruitzichten betreffende de exportontwikkeling steeds somberder werden, is het besef doorgebroken dat 1978 een cruciaal jaar zou worden voor het entameren van maatregelen die eerst op een wat langere termijn effect sorteren. Cruciaal niet alleen omdat een nieuwe regeringsperiode zou worden begonnen, maar ook omdat de pessimistische vooruitzichten voor de economische situatie in de jaren tachtig, die reeds in 1974 de kop opstaken, door welhaast niemand meer in twijfel worden getrokken. Recente gegevens uit het *Centraal Economisch Plan 1978* maken duidelijk dat de vraag naar Nederlandse produkten in het buitenland steeds meer gaat achterlopen bij de trend die vanuit de periode 1967 tot en met 1973 naar het heden toe kan worden

doorgetrokken, en dat de spanning tussen kosten en opbrengsten in vele bedrijfstakken al jarenlang erg hoog is.

Zulk een structureel onevenwichtige situatie kan niet van vandaag op morgen worden veranderd. Structurele ombuigingen kosten tijd. Dit alles mag er echter niet toe leiden dat de discussie rond beleidsvoorbereidende rekenmodellen verder maar op de lange baan wordt geschoven. Integendeel! Juist nu de globaal empirische vooruitzichten voor de economische situatie in de jaren tachtig zo ondubbelzinnig in dezelfde richting lijken te wijzen, dient de noodzaak zich des te sterker aan om te onderzoeken of wij ons door dezelfde empirie niet laten misleiden. Uit het verleden kan wat dit betreft lering worden getrokken. Om een voorbeeld te geven. ‘Zou’ men zich in de periode 1967-1973 niet hebben laten misleiden door de uitbundige ontwikkeling van de wereldconjunctuur en ‘zou’ de jaargangentheorie reeds in deze periode operationeel zijn geweest, dan ‘zou’ de consensus over een bewuste arbeidsplaatsenpolitiek nog juist ‘op tijd’, d.w.z. rond 1970 hebben kunnen ontstaan.¹

Alleszins reden dus om de discussie rond onder meer Vintaf-II voort te zetten. In dit hoofdstuk willen wij hieraan bijdragen door in te gaan op de opmerkingen die Driehuis en Van der Zwan n.a.v. ons artikel van 1 februari hebben gemaakt.² Onze reactie is opgebouwd rond de behandeling van twee vragen:

1. Bevat Vintaf-II neoklassieke elementen?
2. Laat Vintaf-II het bij de voorspelling van de werkgelegenheid na 1973 afweten?

7.2. BEVAT VINTAF-II NEOKLASSIEKE ELEMENTEN?

In hun artikel van augustus 1977 stellen Driehuis en Van der Zwan dat er aan de monopoliepositie van het CPB m.b.t. het gebruik van econometrische modellen in de jaren zeventig een einde is gekomen. Parallel hieraan, zo constateren zij, is er nog iets anders aan de hand geweest:

---

¹ Hoe lang de ‘time lag’ tussen nieuwe inzichten en consensus is, moge bovendien blijken uit bijvoorbeeld het feit dat heden ten dage nog weinig inleidende handboeken in de economie het heterogene kapitaalmodel met vaste coëfficiënten, waarvan het jaargangmodel een bijzonder geval is, behandelen.

² Vergelijk hoofdstuk 6.

‘Deze omstandigheden vallen samen met de omstandigheid dat binnen de economische wetenschap zelf de controverses zijn toegenomen. De verklaringen voor deze toenemende verschillen in opvattingen lopen uiteen. Men kan wijzen naar het neoklassiek/keynesiaanse paradigma dat langzamerhand steeds sterkere reacties is gaan oproepen, maar ook naar de slechtere tijden die in economen sluimerende politiek-filosofische sentimenten hebben aangewakkerd. Hoe het ook zij, er opereren nu verschillende scholen in de economische wetenschap, elk met hun eigen modellen en theorieën om de werkelijkheid te verklaren. De verschuiving van een neo-keynesiaanse aanpak naar een neo-klassiek/keynesiaanse benadering zoals die in de ontwikkeling van de CPB-Modellen ligt besloten, is in dit verband als een opmerkelijke gebeurtenis te bestempelen. Die verschuiving berust er niet op dat een aantoonbaar beter model is ontwikkeld.’³

De essentie van het bovenstaande kan als volgt worden samengevat: als wij weten dat het neoklassieke paradigma steeds sterkere reacties is gaan oproepen, dan is het des te opmerkelijker dat wij in de ontwikkeling van CPB-modellen een verschuiving kunnen waarnemen van een neo-keynesiaanse aanpak naar een meer neoklassieke benadering.

De vraag rijst wat Driehuis en Van der Zwan nu precies onder het ‘neoklassieke’ in Vintaf-II verstaan. In hun ESB-artikelen van augustus en september 1977 kan men geen expliciet antwoord op deze vraag vinden. Een half jaar later echter ontstaat meer duidelijkheid. Beide auteurs schrijven nu:

‘Peters heeft gemeend in zijn reactie op ons artikel te moeten stellen dat wij de kernvraag (door sommigen in het debat geciteerd als de hamvraag), nl. in welke mate in de huidige economische situatie het neoklassiek-keynesiaanse model dan wel het neo-keynesiaanse model actueel is, hebben laten liggen. Weliswaar zouden wij een overgang van het gebruikte model door het CPB hebben waargenomen, maar het daarbij hebben gelaten. Vermaat verwijt ons m.b.t. dit aspect overigens melding te maken van een opmerkelijke gebeurtenis. Dit is juist, maar niet omdat, zoals hij suggereert, we zouden vinden dat die overgang onlogisch of onverklaarbaar zou zijn in het licht van de vooruitgang der wetenschap. De gebeurtenis is opmerkelijk omdat, zoals in deel V uitvoeriger aan de orde zal komen, een getoetst model werd vervangen door de grotendeels ongetoetste jaargangentheorie.’⁴

Of de jaargangentheorie nog grotendeels ongetoetst is, is een uitspraak die wij voor rekening van beide auteurs laten. Waar het op deze plaats om gaat, is de vermeende associatie van de

---

³ W. Driehuis en A. van der Zwan. De voorbereiding van het economisch beleid kritisch bezien (I), ESB, 31 augustus 1977, blz. 835.

jaargangentheorie met de neoklassieke theorie. Dit kan worden ingezien door te wijzen op dezelfde reacties als die waarop Driehuis en Van der Zwan doelen als zij het hebben over de kritiek op het neoklassieke paradigma. Immers, de neoklassieke theorie heeft zeer lang de stelling verdedigd dat de conclusies van het homogene kapitaalmodel garant zouden staan voor een realistische benadering van de werkelijkheid. Hiertegen is terecht verzet gerezen.⁵ In dit verzet werden heterogene kapitaalmodellen ten tonele gevoerd. Het gebruik van zulke modellen was aan economen uit de vorige eeuw niet vreemd. Vandaar ook dat dit verzet werd geassocieerd met de namen van Ricardo en Marx. Hoe dit ook zij, in recente literatuur is het inmiddels gemeengoed geworden om het ‘clay-clay’-jaargangenmodel op te vatten als een bijzonder geval van het meer algemene reproductiemodel met vaste coëfficiënten.⁶ Tegen deze achtergrond bezien is het dan ook onbegrijpelijk waarom de introductie van het jaargangenmodel in CPB-modellen een verschuiving impliceert naar een meer neoklassieke benadering. Of het moet zijn, zoals Driehuis en Van der Zwan in tweede instantie aanvoeren, dat hun eigenlijke bezwaar hierin schuilt dat ‘het accent in het gebruik van Vintaf-II tot op heden overwegend ‘neoklassiek’ is geweest’,⁷ wat natuurlijk heel wat anders is dan het opsieren van het model zelf met het etiket ‘neoklassiek’, zoals Driehuis en Van der Zwan overigens zelf grif toegeven.

7.3. LAAT VINTAF-II HET BIJ DE VOORSPELLING VAN DE WERKGELEGENHEID NA 1973 AFWETEN?

Het jaargangenblok van Vintaf-II is geschat over de periode 1959 tot en met 1973.⁸ In hoofdstuk 6 werd er reeds op gewezen dat dit model het niveau van de werkgelegenheid na 1973 slecht voorspelt. Desalniettemin kon - door concentratie van de aandacht op de *veranderingen* van de werkgelegenheid worden geconcludeerd dat de jaren 1972 tot en met 1976 uitkomsten laten zien, die koren op de molen van ‘arbeidsplaatsentheoretici’ vormen. Met andere woorden, de conclusie was dat de in deze periode waargenomen voortdurende daling van de werkgelegenheid in bedrijven

---

⁴ W. Driehuis en A. van der Zwan, deel IV, ESB, 12 april 1978, blz. 354.

⁵ Vergelijk in dit verband het overzicht van het zgn. kapitaaldebat door G.C. Harcourt in *Some Cambridge controversies in the theory of capital*, Cambridge University Press, 1972.

⁶ Zie bijvoorbeeld A. van Schaik, *Reproduction and fixed capital*, Rotterdam, 1976, Appendix C.

⁷ W. Driehuis en A. van der Zwan, deel IV, blz. 355.

⁸ Overigens dient te worden vermeld, dat wij ons baseren op het model uit hoofdstuk 2. De parameterwaarden van dit model wijken enigszins af van die van Vintaf-II.

in hoofdzaak kon worden toegeschreven aan de *voortdurende* daling van de potentiële werkgelegenheid. Een betere voorspelling van het *niveau* van de werkgelegenheid na 1973 zou - zo werd gesuggereerd - aan deze conclusie weinig afbreuk doen.

In hun reactie op ons artikel trekken Driehuis en Van der Zwan dit laatste echter in twijfel.⁹ Reden om bij deze de resultaten te presenteren van een herschatting van het jaargangenmodel, waarbij het niveau van de werkgelegenheid na 1973 inderdaad beter wordt voorspeld.

De herschatting is uitgevoerd met het model en de data waarop ook hoofdstuk 6 is gebaseerd. In tabel 1 is een gedeelte van het gebruikte cijfermateriaal - zij het in een andere vorm - nog eens gereproduceerd. Deze tabel bevat de zes variabelen, die bij het schatten van het jaargangenmodel van belang zijn. Het verloop van deze grootheden levert voor de periode 1972 tot en met 1976 een markant beeld op. Ten eerste blijkt de reële arbeidskostenontwikkeling (inclusief arbeidstijdverkorting) hoger te zijn uitgevallen dan de groeivoet van de (marginale) arbeidsproductiviteit, die op ca. 5% kan worden gesteld. Langs de lijnen van het jaargangenmodel redenerend, leidt dit tot een verkorting van de economische levensduur en daarmee tot een extra liquidatie van arbeidsplaatsen (extra, boven de 'normale' liquidatie die elk jaar bij

Tabel 1. De data, 1972-1976.

Jaar	Reële arbeids- (duizenden guldens, prijzen 1963)	Arbeidstijd (1959 = 1)	Investeringen (mln. guldens, prijzen 1963)	Productie (mln. guldens, prijzen 1963)	Werkgelegenheid (duizenden manjaren)	Aanbod van arbeid (duizenden manjaren)
1972	12,198	0,877	9.439	67.570	4.094	4.191
1973	12,974	0,864	10.375	70.510	4.084	4.183
1974	13,882	0,847	10.427	72.272	4.064	4.207
1975	14,438	0,830	9.645	71.189	4.012	4.218
1976	14,871	0,821	9.356	74.392	3.978	4.182

Bronnen: Appendix 2 (1972 en 1973). Hierin vindt men ook de precieze omschrijving van bovengenoemde grootheden. De cijfers voor de jaren 1974 tot en met 1976 zijn ontleend aan CEP 1977 en MEV 1978. Bovenstaande cijfers corresponderen geheel met de data waarop de berekeningen in hoofdstuk 6 zijn gebaseerd.

constante levensduur plaatsvindt). Een en ander moet - het negatieve directe effect van arbeidstijdverkorting op produktiecapaciteit mede in aanmerking nemend - een neerwaartse druk hebben uitgeoefend op het niveau van de produktiecapaciteit. Dit werd niet gecompenseerd door een toename van de de investeringen, want het niveau hiervan blijkt in 1976 te zijn teruggekeerd op dat van 1972. Al met al moet een weinig uitbundige ontwikkeling van de produktiecapaciteit het resultaat zijn geweest. Daar staat tegenover dat de produktiegroei - ondanks de inzinking in 1975 - niet onaanzienlijk was.¹⁰ Het ligt derhalve voor de hand om -zoals dat in hoofdstuk 6 reeds is gebeurd de hypothese op te werpen dat de bezettingsgraad van de produktiecapaciteit, gegeven het hoge uitgangsniveau in de jaren 1970/71, op een hoog niveau kon worden gehandhaafd. Ondanks dit hoge niveau van de bezettingsgraad daalde de werkgelegenheid in bedrijven met ruim 150.000 manjaren! Moet deze daling nu in hoofdzaak vanuit een keynesiaanse benadering worden begrepen? Wij menen, en hebben dat in hoofdstuk 6 ook reeds naar voren gebracht, dat de globale empirie weinig aanwijzingen levert om een bevestigend antwoord op deze vraag te motiveren. Desalniettemin kunnen Driehuis en Van der Zwan zich niet in deze opvatting vinden.

Wat opvalt, is, dat onze opponenten nauwelijks enig beroep doen op de globale empirie. Het lijkt alsof beide auteurs onbewust toch veel meer betekenis hechten aan economische modellen dan zij ons willen doen voorkomen. In hun oppositie gaan zij immers uitsluitend op de modeluitkomsten in:

‘De conclusie is dat de berekeningen, door Van Schaik met behulp van Vintaf-II gemaakt, laten zien dat dit model het bij de voorspelling van de werkgelegenheid in feite laat afweten. De gevolgtrekking die Van Schaik aan zijn bevindingen verbindt, namelijk dat vóór 1975 het arbeidsplaatseneffect en na 1975 het bezettingsgraadeffect overheerst, is derhalve speculatief; op grond van de door hem gepresenteerde berekeningen is die conclusie in elk geval niet te trekken. De suggestie van Van Schaik als zouden de grote verschillen met de werkelijkheid kunnen worden verklaard uit de ruim f 1 mrd. directe hulp die gedurende 1973 t.m. 1976 aan bedrijven is uitgekeerd, kan wellicht een deel van het opgetreden verschil verklaren, maar dan nog blijft de discrepantie onaanvaardbaar groot.’¹¹

Bij deze oppositie passen de volgende kanttekeningen. Allereerst dient te worden vastgesteld dat ook wij hebben geconcludeerd dat het jaargangenmodel het bij de voorspelling van

---

⁹ W. Driehuis en A. van der Zwan, deel V, blz. 377 en 378.

¹⁰ Dit spreekt nog meer als men recent (CEP 1978) ter beschikking gekomen cijfers over de jaren 1972 t.m. 1976 in aanmerking neemt.

¹¹ W. Driehuis en A. van der Zwan, deel V, blz. 378.

het niveau van de werkgelegenheid na 1973 slecht doet. Dit impliceert echter nog niet dat dit model ook de veranderingen in de werkgelegenheid -vooral die na 1975 -slecht zou genereren. Ten tweede dient te worden opgemerkt dat de uitspraak van Driehuis en Van der Zwan, als zou de discrepantie tussen feitelijke en voorspelde werkgelegenheid onaanvaardbaar groot blijven ook als men subsidies in aanmerking neemt, door geen enkel cijfer noch door enige verwijzing naar onderzoek op dit punt wordt hard gemaakt.

Op dit laatste punt is, zoals aangekondigd in hoofdstuk 6, nader onderzoek verricht. Hieruit komt naar voren dat het jaargangenmodel het niveau van de werkgelegenheid na 1973 wel degelijk goed kan voorspellen. Bovendien blijken de conclusies van destijds bij deze betere voorspelling overeind te blijven. Tabel 2 bevat de resultaten van dit onderzoek. Ter vergelijking zijn de oorspronkelijke modeluitkomsten eveneens in deze tabel opgenomen.

Aan het nieuwe model (dat met subsidies) ligt de hypothese ten grondslag dat na 1973 de liquidatie van arbeidsplaatsen enigermate is afgeremd. Deze hypothese is in het model ingebracht door in de afkapconditie vanaf 1974 elk jaar een bepaald bedrag op de reële arbeidskosten in mindering te brengen.¹²

¹² De herschatting van het jaargangenmodel verliep als volgt. De steekproefperiode werd verlengd tot en met het jaar 1975. Vervolgens werden de van tevoren vastgeprikte subsidiebedragen (als een soort indirecte dummies van de te schatten werkgelegenheidsvergelijking) in de afkapconditie op de reële arbeidskosten in mindering gebracht. Ten slotte werd de oorspronkelijke schattingsprocedure herhaald. Hieronder staan de uitkomsten van 7 varianten van het jaargangenmodel.

Nr.	Uitgangspunten			Uitkomsten							R^2
	Periode (19-)		Subsidie*	q_{70}	b	c	d	e	g	h	
	1975	1975	1975								
1	59/73			1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,458	3,9	0,854
2	59/75	200	400	1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,297	-3,3	0,457
3	59/75	300	650	1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,377	-2,1	0,837
4	59/75	300	700	1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,401	-0,5	0,877
5	59/75	300	600	1,000	5,1	9,0	1,46	1,13	0,353	-3,6	0,780
6	59/75	300	600	0,950	5,1	9,0	1,38	1,08	0,372	-3,6	0,780
7	59/75	300	600	0,925	5,1	9,0	1,35	1,05	0,382	-3,6	0,780

* De subsidies luiden in guldens, prijzen van 1963.

Toelichting:

- q_{70} = gepredetermineerde waarde van de bezettingsgraad in 1970;
 b = groeivoet van de arbeidsbesparende technische ontwikkeling;
 c = niveau van de arbeidsproductiviteit van jaargang 1948;
 d = kapitaalcoëfficiënt;
 e = factor voor 'overhead labour';
 g, h = coëfficiënten uit de werkgelegenheidsvergelijking:
 $\hat{a} = a^* - g(q_{70} - q)a^* + h$, waarbij: $\hat{a}$ = berekende werkgelegenheid
 a^* = aantal arbeidsplaatsen
 q = bezettingsgraad
 R^2 = determinatie coëfficiënt.

De resultaten van het nieuwe model lijken erg veel op die van de oorspronkelijke versie. (Men ziet dit onder meer aan de uitkomsten voor de jaren 1972 en 1973.)

Zoals blijkt, wordt het aantal arbeidsplaatsen in het model met subsidies gehandhaafd op een niveau dat bonen dat van de feitelijke werkgelegenheid ligt. In het oorspronkelijke model was dit duidelijk niet het geval. De bezettingsgraad komt nu lager uit. Dit is begrijpelijk, want minder liquidatie impliceert - bij verder dezelfde omstandigheden - meer productiecapaciteit. Over de gehele periode gerekend, komt de bezettingsgraad volgens het nieuwe model op een gemiddelde van 0,971 uit. (In het oude model was dat 0,983.) Dit lagere gemiddelde is vooral terug te voeren

op het feit dat in het jaar 1974 nu een lichte daling van de bezettingsgraad wordt gevonden, terwijl er volgens het oorspronkelijke model sprake was van enige stijging. Overigens blijkt het gemiddelde van de *veranderingen* in de bezettingsgraad volgens beide modellen op ca. nul uit te komen. Ook volgens het model met subsidies is het bezettingsgraadeffect op de werkgelegenheid in de periode 1972 tot en met 1976 dus erg klein.

Variant 1 bevat de uitkomsten van het model zonder subsidies. Deze resultaten vindt men ook in hoofdstuk 2. De varianten 2 tot en met 7 zijn nieuwe schattingen. De resultaten van variant 5 zijn in de tekst verwerkt. Overigens dient te worden vermeld, dat in Bestek '81 het jaargangenmodel is veranderd door het (negatieve) effect van de arbeidstijdverkorting op de productiecapaciteit af te zwakken. Een interpretatie van deze ingreep wordt niet gegeven, doch wellicht wordt op deze wijze indirect met het verschijnsel subsidies rekening gehouden. Ook de werkgelegenheidsfunctie van Kuipers, Muysken en Van Sinderen bevat waarschijnlijk een verklarende variabele, waarmee het verschijnsel subsidies op indirecte wijze in het jaargangenmodel is geïncorporeerd. Vergelijk S.K. Kuipers, J. Muysken en J. van Sinderen, De werkgelegenheidsontwikkeling in Nederland sinds 1970: een nadere analyse, ESB, 28 juni 1978.

Tabel 2. Uitkomsten van het jaargangenmodel, met en zonder subsidies.

Jaar	Bouwjaar			Arbeidsplaatsen			Liquidatie			Bezettingsgraad			Werkgelegenheid		
	oudste jaargang (19-)			(duizenden manjaren)			arbeidsplaatsen (duizenden manjaren)						(duizenden manjaren)		
	z.s.	m.s.	ver.	z.s.	m.s.	ver.	z.s.	m.s.	ver.	z.s.	m.s.	ver.	ber.	feit.	ver.
														m.s.	
1971				4.155	4.155					0,984	0,984				
1972	55,2	55,2		4.135	4.135		267	267		0,982	0,982		4.109	4.094	-15
1973	56,5	56,5		4.101	4.101		293	293		0,990	0,990		4.087	4.084	-3
1974	57,9	57,5	-0,4	4.005	4.096	91	343	252	-91	0,995	0,982	-0,013	4.070	4.064	-6
1975	59,4	58,5	-0,9	3.940	4.079	139	283	234	-49	0,964	0,943	-0,021	3.997	4.012	15
1976	60,4	59,6	-0,8	3.899	4.048	149	241	232	-9	0,982	0,959	-0,023	3.989	3.978	-11

Toelichting: z.s. = zonder subsidie (variant 1, voetnoot 12); m.s. = met subsidie (variant 5, voetnoot 12); ber. = berekend; feit. = feitelijk; ver. = verschil.

De conclusie dat de voortdurende daling van de feitelijke werkgelegenheid in de periode 1972 t.m. 1976 in hoofdzaak kan worden teruggevoerd op de voortdurende daling van de potentiële werkgelegenheid in dezelfde periode, kan dus - ook in het geval dat het jaargangenmodel het niveau van de werkgelegenheid na 1973 goed voorspelt - worden gehandhaafd.

7.4. SLOTBESCHOUWING

Het model met subsidies kan -evenals het oorspronkelijke model -gebruikt worden om vooruitberekeningen te maken tot in de jaren tachtig. Hierbij dient dan wel een vooronderstelling te worden gemaakt over het niveau waarop de subsidies gehandhaafd blijven. Neemt men aan dat dit niveau gelijk is aan dat van 1975 - hetgeen in tabel 2 voor het jaar 1976 ook is gebeurd -dan zullen ca. 150.000 arbeidsplaatsen 'kunstmatig' in stand worden gehouden. De hierbij behorende productiecapaciteit oefent een neerwaartse druk uit op de hoogte van de bezettingsgraad. In 1978 bijvoorbeeld zou volgens het model met subsidies een bezettingsgraad worden bereikt van ca. 94%. In het model zonder subsidies is het overeenkomstige cijfer ca. 96%. (Deze cijfers kunnen nog lager worden gesteld als de bezettingsgraad in 1970 op een lager niveau wordt genormeerd; zie hierover voetnoot 12.) Dit roept de vraag op of het niet beter is om de tot dusverre kunstmatig in stand gehouden arbeidsplaatsen te saneren i.p.v. ze permanent te subsidiëren en tegelijkertijd pogingen te ondernemen om er afzet voor te creëren. Meer algemeen gesteld: zou men niet beter naar zo veel mogelijk gezonde werkgelegenheid in bedrijven in plaats van naar zo weinig mogelijk werklozen kunnen streven? Het valt op dit moment (nog) niet in te schatten of het maatschappelijk krachtenveld op dit punt aan een normbijstelling toe is. In elk geval kunnen - ook buiten de beleidsvoorbereidende sfeer - nieuwe normen op hun betekenis worden onderzocht. Het accent in het gebruik van Vintaf-II, bijvoorbeeld, dat volgens Driehuis en Van der Zwan tot op heden overwegend 'neoklassiek' is geweest, zou dan wel eens drastisch kunnen verschuiven.

dr. A. van Schaik
Universiteit Tilburg
1978